

علل کندخوانی

و روش‌های اصلاح آن در دوره‌ی ابتدایی

محمدحسین بهروزیان
مدرس دانشگاه فرهنگیان

خواندن، مهم‌ترین مرحله در مهارت‌های زبان‌آموزی محسوب می‌شود؛ چون هیچ درسی نیست که به میزان مهارت خواندن دانش‌آموزان وابسته نباشد. بخش زیادی از اطلاعات ما در زندگی از طریق این مهارت به دست می‌آید و در اهمیت آن همین نکته کافی است که اولین کلام خداوند متعال خطاب به حضرت رسول اکرم (ص) امر به خواندن (إقرأ) بوده است.

اما مهارت خواندن، با همه‌ی اهمیت و ضرورتی که در زندگی بشر دارد، مانند سخن گفتن و گوش دادن نیست که از راه‌های طبیعی و بدون آموزش یاد گرفته شود، بلکه نیاز به برنامه‌ی آموزشی، روش تدریس، ابزارهای مناسب و معلم دلسوز و ماهر دارد. آن هم معلمی که با مسائلی مانند چابستی یا ماهیت خواندن و ابعاد گوناگون مهارت خواندن، به‌عنوان یک فرایند، آشنا باشد.

بنابراین بهبود و پیشرفت سواد خواندن دانش‌آموزان از وظایف اصلی نظام آموزشی کشور است. ارتقای این مهارت باید یکی از نتایج و پیام‌های قطعی نظام آموزشی باشد، طوری که دیگر نیازی به برنامه‌های

تکمیلی برای بهبود سواد خواندن دانش‌آموزان نداشته باشیم.

باید دانست نگرش مثبت دانش‌آموزان به خواندن و میزان توانایی آنان در این مهارت رابطه‌ی مستقیمی با یکدیگر دارند. همچنین نگرش والدین بچه‌هایی که از نظر سواد خواندن در سطح بالاتری هستند، به مطالعه مثبت و متوسط میزان مطالعه‌ی آن‌ها پذیرفتنی است. به همان اندازه که تندخوانی باعث ایجاد نگرش مثبت به مطالعه می‌شود، کندخوانی نیز می‌تواند انگیزه‌ی مطالعه را کاهش دهد. شاید یکی از دلایل شایع که ایرانیان با سواد تنها سه دقیقه در روز مطالعه می‌کنند این باشد که همیشه به ما گفته‌اند بخوانید؛ ولی هیچ‌وقت نگفته‌اند چگونه بخوانید که سریع‌تر و بهتر یاد بگیرید، برای مدت بیشتری آن اطلاعات را نگه دارید و راحت‌تر به یاد بیایید. کندخوانی، به‌خصوص در دوره‌ی ابتدایی، یکی از مهم‌ترین مشکلات خواندن است که دلایلی را برای آن بر شمرده‌اند. در این نوشتار به بررسی این موضوعات می‌پردازیم:

الف) چه رفتارهایی باعث کندخوانی می‌شود؟
ب) چه رفتارهایی از تندخوانی جلوگیری می‌کند؟

برای کمک به کودکانی که در خواندن مشکل دارد، ابتدا باید فرایندهای ایجاد این مشکل

را شناسایی و رفع کرد و بعد از آن، مشکل خواندن را مرتفع کرد. برخی از این مشکلات عبارت‌اند از: ادراک دیداری، ادراک شنیداری، حافظه‌ی دیداری، حافظه‌ی شنیداری و دقت. از بین عوامل یادشده توانایی تفکیک بصری که مربوط به ادراک دیداری است، از مهم‌ترین ضروریات خواندن به شمار می‌آید.

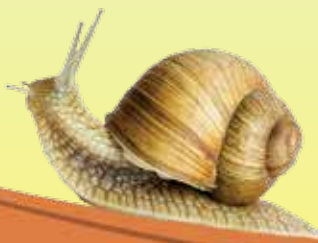
چنانچه دانش‌آموزی از یک یا چند نمونه از موارد یادشده رنج می‌برد، پیش از آنکه تحت آموزش مهارت خواندن قرار گیرد، باید بتوانیم مشکلات او را شناسایی و سپس آن‌ها را برطرف کنیم. لذا می‌توان گفت یکی از اهداف معلم آماده‌سازی دانش‌آموزان در فن خواندن است.

تعریف و علل کندخوانی

به مکتب بیش از سه ثانیه روی کلمه کندخوانی می‌گویند. رفتارهایی که در ادامه بیان می‌شوند، دلیل بر کندخوانی و از عوامل بازدارنده‌ی تندخوانی‌اند:

۱. حرف به حرف خوانی

در گذشته در پایه‌ی اول ابتدایی، از روش تحلیلی برای آموزش خواندن استفاده می‌شد. در این روش برای خواندن کلمه ابتدا آن را بخش می‌کردند، سپس صداهای هر بخش را می‌گفتند و بعد از آن، کلمه را می‌خواندند. این روش باعث می‌شد دانش‌آموز کلمه را حرف به حرف بیاموزد و در نتیجه حرف به حرف بخواند که خود موجب کندخوانی می‌شد؛ ولی اکنون در کلاس اول از روش کل خوانی استفاده می‌شود. در این روش دانش‌آموز با کمک تصویر با شکل کلی کلمه آشنا می‌شود و آن را به خاطر می‌سپارد و در کتاب نگارش (بنویسیم یا کتاب کار) حروف هر کلمه را

می‌آموزد. از مزایای این روش آن است که از حرف به حرف خوانی جلوگیری می‌شود.

۲. کلمه به کلمه خوانی

کلمه خوانی هم سرعت مطالعه را کم می‌کند و هم درک را پایین می‌آورد. اگر کلمه خوانی تبدیل به جمله خوانی یا عبارت خوانی شود، نه تنها سرعت خواندن بالا می‌رود، بلکه درک مطالب نیز بیشتر می‌شود. برای این منظور متن درس‌های کتاب فارسی اول ابتدایی آهنگین انتخاب شده‌اند تا دانش آموز، با توجه به رعایت آهنگ، متن را عبارت خوانی کند. این روش آموزش باعث می‌شود از کلمه به کلمه خوانی جلوگیری شود.

در پایه‌های بالاتر می‌توان ترکیب‌ها و کلمه‌هایی را که با هم در ارتباطند، در یک پیروانند (کادر) قرار داد تا با نگاه یک پارچه به آن، دانش آموز تشویق شود متن را عبارت خوانی یا جمله خوانی کند. این روش مانع از کلمه به کلمه خوانی می‌شود.

۳. بلندخوانی

بلندخوانی یا خواندن با صدا باعث کندخوانی می‌شود؛ زیرا نظام گفتاری ما برای افزایش سرعت محدودیت دارد. اگر بلندخوانی به صامت خوانی یا همان چشم خوانی تبدیل شود، هم سرعت خواندن بالا می‌رود و هم درک مطلب بیشتر می‌شود. به همین دلیل یکی از اهداف مهارت خواندن در دوره ابتدایی توانایی صامت خوانی متن درس‌های فارسی است. معلمان دوره ابتدایی باید به این مهم توجه کافی داشته باشند تا دانش آموزان، از همان ابتدا، خود را به روش صامت خوانی عادت دهند.

۴. درون خوانی یا لب خوانی

چهارمین علت کندخوانی، درون خوانی یا لب خوانی است. اگر به جای آن از روش صامت خوانی یعنی خواندن بدون حرکت لب‌ها که همان چشم خوانی است استفاده شود، سرعت خواندن و در نتیجه درک مطلب بیشتر می‌شود.

۵. برگشت غیرارادی چشم به عقب

گاهی اوقات چشم ناخودآگاه بر می‌گردد و چند کلمه عقب‌تر را نگاه می‌کند. این امر پنجمین علت کندخوانی محسوب می‌شود. راه چاره‌ی این مشکل خطر بردن زیر جملات با انگشت است، البته این روش برای اوایل کار است. بعدها زمانی که دانش آموزان به خواندن با سرعت کافی مهارت پیدا کردند، نیازی به این کار نیست؛ چون ادامه‌ی آن، خود باعث کندخوانی می‌شود.

۶. سرگردانی چشم بین خطوط

ششمین دلیل کندخوانی سرگردانی چشم بین خطوط است که یا خط موردنظر را گم می‌کنیم یا خط تکراری خوانده می‌شود یا چشم به یک خط بالاتر یا پایین‌تر نگاه می‌کند. برای رفع این مشکل مانند مرحله‌ی پنجم می‌توان از حرکت انگشت زیر کلمات و خط‌ها استفاده کرد. این امر باعث افزایش یادگیری و سرعت تمرکز می‌شود.

۷. مکث طولانی چشم روی کلمات

چشم تقریباً یک چهارم ثانیه روی هر کلمه مکث می‌کند؛ یعنی در هر ثانیه چهار کلمه و در هر دقیقه ۲۴۰ کلمه. علت این مشکل اشکال در شش مرحله‌ی قبلی است.

لذا برای رفع آن ناچار باید مراحل قبلی به درستی دنبال شود. یکی از دلایلی که بعضی از افراد هنگام مطالعه خواب به سراغشان می‌آید، همین امر یعنی مکث طولانی چشم روی کلمه است.

۸. محدودیت حوزه دید

هشتمین علت کندخوانی محدودیت حوزه دید است. به این معنی که در حالت عادی هنگام مطالعه تعداد کمی کلمه می‌توان دید. اگر این محدوده وسیع‌تر شود، تعداد کلمات بیشتری دیده می‌شوند و این امر باعث سرعت در خواندن می‌شود. این توانایی ارزش حیاتی دارد. از ضروریات خواندن و بسیار تأثیرگذار است. در کتاب‌های دوره‌ی ابتدایی تمرین «بگرد و پیدا کن» یکی از تمرین‌های مناسب برای تقویت این توانایی است؛ لذا همکاران دوره‌ی ابتدایی باید در انجام این فعالیت اهتمام کافی داشته باشند.

برای افزایش حوزه دید می‌توانید در ابتدا کلماتی را کنار هم با فاصله بنویسید و به آن‌ها نگاه کنید. بعد کم‌کم فاصله‌ی کلمات را افزایش دهید تا به مرور و با تکرار این تمرین حوزه دیدتان افزایش یابد. در این تمرین چشم به یک نقطه ثابت نگاه می‌کند، و بدون هر حرکتی، کلمات سمت چپ و راست آن نقطه را می‌بینند. این افزایش حوزه دید نه تنها در مهارت خواندن مؤثر است که در خیلی از موارد دیگر نیز استفاده می‌شود؛ مثلاً برای خلبانان این امر بسیار حیاتی است؛ چون هنگام هدایت هواپیما، در یک لحظه، باید ده‌ها عقربه را ببینند و کنترل کنند. مشاغل دیگری نیز هستند که در آن‌ها گسترش حوزه دید یک ضرورت حتمی است.